

Daiva MURMULAITYTĖ
Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

**VEDINIŲ PATEIKIMAS
„DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO“
PAMATINIŲ ŽODŽIŲ STRAIPSNIUOSE**

DLKŽ Įvade (p. VIII) teigiama, kad taupant vietą kai kurie vediniai „dedami į vieną lizdą paprastai su pamatiniu žodžiu“. Tokiu būdu pateikiami veiksmažodžių abstraktai su priesaga *-imas/-ymas*, būdvardžių abstraktai su priesagomis *-umas* ir *-ybė*, veikėjų pavadinimai su priesagomis *-tojas*, *-a*, *-ėjas*, *-a*, *-ikas*, *-ė*,rieveiksmiai su priesagomis *-(i)ai*, *-yn* bei ištiktukų kilmės veiksmažodžiai su priesaga *-telėti*.

1. Statistiniai duomenys

1.1. Bendroji apžvalga

Kompiuteriu iš DLKŽ išrinkus daiktavardžius su minėtomis priesagomis matyti, kad apie 45% visų Žodyno daiktavardžių yra pateikta pamatinių žodžių straipsniuose¹. Didžiąją jų dalį sudaro veiksmų pavadinimai, padaryti su priesaga *-imas/-ymas*. Apie 99% jų pateikta pamatinių veiksmažodžių straipsniuose, tik apie 1% yra antraštiniai straipsnių žodžiai². Atskirų straipsnių neturi apie 98% ypatybių pavadinimų su priesaga *-umas* ir apie 50% priesagos *-ybė* vedinių, pamatinių veiksmažodžių straipsniuose pateikta ir dauguma veikėjų pavadinimų, išvestų su priesagomis *-tojas*, *-a* (apie 98%), *-ėjas*, *-a* (apie 92%) ir *-ikas*, *-ė* (apie 75%).

Žodyno Įvade taip pat nurodoma, kad „toks išvestinis daiktavardis, turintis dar ir naują, išskirtinę reikšmę, iškeliamas atskiru antraštiniu žodžiu“ (p. VIII). Tokių vedinių su minėtomis priesagomis DLKŽ yra mažiau nei neantraštinių veiksmažodžių ir būdvardžių abstraktų bei veikėjų pavadinimų, plg. su priesagomis *-umas* ir *-tojas*, *-a* – apie 2%, su *-ėjas*, *-a* – apie 8%, su *-ikas*, *-ė* – apie 25%.

¹ Vienu kitu atveju antraštinis straipsnio žodis ir vedinys yra giminiški, bet tiesioginės darybos ryšiais nesusiję, pvz., *priverstinai* ir *priverstinumas*, arba straipsnyje pateikiami keli to paties afikso vediniai, kurie skiriasi morfologiškai, pvz., daiktavardžio *čiuožikas*, *-ė* „čiuožėjas“ straipsnyje pateikiamas moteriškosios giminės atitikmens neturintis zoologijos terminas *čiuožikas* „vandens paviršiuje šokinėjantis blakių būrio vabzdys (Gerris)“ arba *graužikas*, *-ė* „kas graužia, graužėjas“ straipsnyje – daugiskaitinis zoologijos terminas *graužikai* „žinduolių būrys su nuolat augančiais priekiniais dantimis (Rodentia)“.

² Daugiau apie tai žr. Murmulaitytė 1995: 56; 1997: 124–125.

Išimtį sudaro tik ypatybių pavadinimai su priesaga *-ybė*, kurių maždaug pusė yra pateikta atskirais straipsniais. Palyginus šio darybos afikso ir priesagos *-umas* vedinių duomenis, akivaizdu, kad ypatybes pavadinantys priesagos *-ybė* vediniai yra konkretesni, o priesagos *-umas* vediniais dažniau žymimi gryniesi būdvardžių abstraktai. Tiesa, reikia turėti galvoje, kad pastarųjų DLKŽ yra gerokai daugiau: priesagos *-ybė* vedinių Žodyne yra 338 (4 iš jų pateikti po 2 kartus – pamatinių būdvardžių straipsniuose ir atskirai), o priesagos *-umas* vedinių – 1904, iš jų 1888 remiasi būdvardžiais ir dalyviais, kiti padaryti iš daiktavardžių, veiksmažodžių, įvardžių, skaitvardžių, prieveiksmių.

1.2. Vediniai, pateikti su vartosenos pavyzdžiais

Apie 4,7% išvestinių daiktavardžių, įrašytų pamatinių žodžių straipsniuose, pateikiama su vartosenos pavyzdžiais (neatsižvelgiant į maždaug 16,5 tūkst. veiksmyų pavadinimų su priesaga *-imas/-ymas*, kurie beveik visi pateikiami pamatinių veiksmažodžių straipsniuose, ir tik apie 3% jų tokiais atvejais iliustruojama, bendra neantraštinių iliustruotų vedinių dalis gerokai padidėja ir yra apie 13%). Su vartosenos pavyzdžiais pateikiami 283 priesagos *-umas* vediniai, tai sudaro apie 15% visų neantraštinių šios priesagos vedinių (pvz., *aklūmas*: *Spalvų aklūmas* (daltonizmas); *dažnūmas*: *Dažnūmų žodynas* (lingv.); *laidūmas*: *Elektrinis, šilumos, garso, šviesos laidūmas. Molio laidūmas vandeniui. || prk. Gatvės laidūmas; nuotakūmas: Tie laukai neturi nuotakūmo* ir kt. Vedinių su kitais afiksais statistika šiuo požiūriu yra tokia: su pavyzdžiais pateikta 19, arba apie 11%, neantraštinių priesagos *-ybė* vedinių (pvz., *neliečiamybė*: *Teritorinė neliečiamybė*, taip pat *reikiamybė*: *Reikiamybės dalyvis* (gram.) ir kt.); 48, arba apie 8%, neantraštinių priesagos *-tojas, -a* vedinių (pvz., *palaikytojas, -a*: *Sumanymo rėmėjas ir palaikytojas*); 32, arba apie 14%, neantraštinių priesagos *-ėjas, -a* vedinių (pvz., *užtarėjas, -a*: *Jis mano užtarėjas ir globėjas*); 6, arba apie 5%, neantraštinių priesagos *-ikas, -ė* vedinių (pvz., *degikas, -ė*: *Plytų degikai*).

1.3. Vediniai, pateikti su definicijomis

Keletas neantraštinių vedinių DLKŽ pateikta su definicijomis. Tai 7 priesagos *-umas* vediniai, pvz., *induktyvūmas* fiz. „elektros grandinės galėjimas sukurti magnetinį srautą“, *kanceliariškūmas* „raštinės darbo, jos tvarkos formalizavimas (dažnai perdėtas)“, 3 priesagos *-tojas, -a* vediniai, pvz., *kalbėtojas, -a* 1. „kas kalba, šneka“; 2. „kas sako viešą kalbą“, 1 priesagos *-ėjas, -a* vedinys – *padėjėjas, -a* „pagalbininkas“. Jie sudaro labai menką visų neantraštinių vedinių dalį – apie 0,05%. Neantraštiniai priesagos *-imas/-ymas* vediniai DLKŽ nėra apibrėžiami.

1.4. Vediniai, pateikti su terminų pažymomis

Kai kurie aptariamųjų afiksų vediniai DLKŽ turi terminų pažymą. Apskritai jų yra labai nedaug – vos 0,4%, tačiau skirtingų priesagų vedinių statistika šiuo požiūriu gerokai skiriasi. Antai tik 20 priesagos *-imas/-ymas* vedinių (iš daugiau nei 16,5 tūkst., arba 0,12%) yra terminai, pvz., *atgimūmas* 2. istor. „Renesansas“, *įstātymas* 2. teis. „aukščiausiosios valstybinės valdžios teisės normų

aktas“. O terminų, padarytų su priesaga *-ikas*, *-ė*, yra net 8,48% visų šios priesagos vedinių (14 iš 165 sememų³, pvz., *ėjikas*, *-ė* 2. sport. „ėjimo sportininkas“, *švilpikas* 1. zool. „didokas kailinis urvinis graužikas (Marmota)“ (nepamirština, kad apskritai šio afikso vedinių yra apie 100 kartų mažiau nei veiksmų pavadinimų su priesaga *-imas/-ymas*). Vedinių su kitomis priesagomis statistiniai duomenys: terminų pažymas turi 6,73% priesagos *-ybė* vedinių (26 iš 408 sememų), pvz., *aplinkybė* 2. gram. „antrinė sakinio dalis, žyminti veiksmo vietą, laiką ir kt.“; 3. teis. „koks nors veiksnys, turintis poveikio nusikaltimo pobūdžiui“, *lygybė* 4. mat. „santykis, rodantis, kad jo nariai lygūs“; 1,88% (5 iš 266) priesagos *-ėjas*, *-a* vedinių, pvz., *gynėjas*, *-a* 3. sport. „gynybos žaidėjas“, *pjovėjas* zool. „straubliukų šeimos vabalas – augalų kenkėjas (Otiorrhynchus)“; 0,78% (15 iš 1922) priesagos *-umas* vedinių, pvz., *modalumas* 1. lingv. „kalbėtojo požiūris į kalbos turinio santykį su tikrove“, *pilnapadiškumas* med. „kojų padų yda“; 1 priesagos *-tojas*, *-a* vedinys (iš 623, arba 0,16%) – *liūdytojas*, *-a* 2. teis. „kas kito byloje duoda parodymus“.

Pažymėtina, kad čia skaičiuoti tik DLKŽ atitinkamai apibūdinti terminai. Kai kurie vediniai tokių pažymų neturi, nors yra tam tikrų sričių terminai, pvz., sutrumpinimu tech. galėtų būti pažymėtas vedinys *vilkikas* 1. „traktorius ar šiaip mašina, kuri velka kitas mašinas“; 2. „laivas, kuris velka kitus laivus“ (plg. *stūmikas* tech. „laivas, kuris stumia baržas; prš. *vilkikas*“), atitinkamai nepažymėti ir teisės terminai *gynėjas*, *-a* 2. „kas oficialiai gina kaltinamąjį teisme, advokatas“, *teisėjas*, *-a* 1. „pareigūnas, kuris sprendžia bylas teisme“, medicinos terminai *nėštumas*, *sergamumas* ir kt.⁴

Akivaizdu, kad beveik visi pažymėtieji terminai yra antraštiniai straipsnių žodžiai. Tiesa, vienas kitas pateikiamas ir pamatinių žodžių straipsniuose (ir tai prieštarauja cituotiems DLKŽ įvado teiginiams, kad naujas, išskirtines reikšmes turintys išvestiniai daiktavardžiai iškeliami atskirais antraštiniais žodžiais), pvz., būdvardžio *induktivūs*, *-i* straipsnyje įrašytas *induktivumas* fiz., daiktavardžio *išverstakis*, *-ė* straipsnyje – *išverstakumas* med., dalyvio *ėsam*, *-a* straips-

³ Kalbant apie terminus, statistiniu vienetu laikoma semema, t. y. atskira vedinio reikšmė, nes kai kuriais atvejais tas pats keliareikšmis vedinys yra kelių sričių terminas (pvz., *aprašymas* 2. lit. „veikalas, kuriame kas aprašoma“; 3. teis. „turto sąrašo sudarymas“, *valentingumas* 1. chem. „atomo savybė prisijungti tam tikrą kiekį kitų atomų“; 2. lingv. „kalbos vieneto galėjimas jungtis su kitais, junglumas“) arba turi ir neterminologizuotų reikšmių (pvz., *laukinumas* 1. istor. „seniausia žmonijos istorijos epocha, kurioje žmonės gyveno iš maisto rinkimo, medžioklės ir žvejybos“; 2. „papročių šiuurkštumas, nekultūringumas“).

⁴ Beje, nagrinėjant priesagos *-ybė* vedinius, pastebėta, kad didžioji dalis žodžių bei posakių pavadinimų, su šia priesaga išvestų iš daiktavardžių ir žyminčių kalbos ar tarmės reiškinių, nėra pažymėti kaip kalbotyros terminai. Iš viso žodyne tokių vedinių yra 21, iš jų tik 5 (*baltarusybė*, *barbarybė* 3, *lenkībė*, *sovietībė* ir *ukrainietībė*) turi pažymą lingv., kiti 16 (*anglībė*, *aukštaitībė*, *dzūkībė*, *latvībė*, *lietuviybė* 2, *makaronybė*, *prancūziybė*, *rytietybė*, *rusybė*, *slaviybė*, *suvalkietybė*, *tarmiybė*, *vakarietybė*, *vokietybė*, *žargonībė* ir *žemaitībė*) nėra atitinkamai pažymėti.

nyje – *esamybės* fil., daiktavardžio *stūmikas*, *-ė* straipsnyje – *stūmikas* tech. ir kt. Nereti atvejai, kai neantraštiniai vediniai, be paprastųjų, gali turėti ir terminų reikšmių, tačiau DLKŽ pastarųjų nepateikia (tiesa, kartais tai rodo vartosenos pavyzdžiai), pvz., *išlaikymas*: *Fotografavimas su išlaikymu*; *rentabilumas*: *Įmonės rentabilumas*; *teisingumas*: *Teritorinis, dalykinis teisingumas*. *Bylos teisingumas*; *neliečiamybė*: *Teritorinė neliečiamybė* ir kt. Matyt, tokie daiktavardžiai turėtų būti pateikiami atskirais straipsniais, kuriuose būtų skiriamos kelios leksinės jų reikšmės – viena, sutampanti su darybos reikšme, ir kitos – tam tikrų sričių terminai.

2. Vedinių daugiareikšmiškumas

Kompiuterinis DLKŽ variantas (toliau – DLKŽ(k)) suteikia galimybę rūšiuoti žodžius pagal tai, kiek reikšmių – vieną ar daugiau – jie turi. Tačiau tokiu būdu negalima nustatyti tikrojo vienareikšmių ir daugiareikšmių žodžių santykio, kompiuterio pateikiami statistiniai duomenys yra gana sąlygiški, nes vienareikšmiai laikomi ir neantraštiniai vediniai, kurie pamatinių žodžių straipsniuose paprastai pateikiami be definicijų. Šiuo požiūriu patyrinėjus priesagų *-imas/-ymas*, *-umas*, *-ybė*, *-tojas*, *-a*, *-ėjas*, *-a*, *-ikas*, *-ė* vedinius atrodytų, kad apie 99% jų DLKŽ yra vienareikšmiai, o maždaug 1% turi 2–5 reikšmes (atsiribojant nuo priesagos *-imas/-ymas* vedinių, kurių daugiareikšmių tėra 0,5%, vienareikšmių ir daugiareikšmių vedinių santykis būtų maždaug 97% : 3%). Apie 70% (atmetus priesagos *-imas/-ymas* vedinius – apie 80%) vedinių turi dvi reikšmes, apie 20% – tris. Penkiareikšmis tėra vienas priesagos *-imas* daiktavardis *sprendimas*⁵.

Akivaizdu, kad ši statistika neparodo tikrojo vienareikšmių ir daugiareikšmių vedinių santykio DLKŽ, nes didžiąją tiriamų daiktavardžių dalį sudaro minėti neantraštiniai vediniai, todėl vienareikšmių vedinių procentas DLKŽ(k) labai išauga.

Kai vedinys pateikiamas daugiareikšmio pamatinio žodžio straipsnyje ir neturi nei definicijos, nei vartosenos pavyzdžių, natūralu manyti, kad ir jis yra daugiareikšmis, t. y. gali remtis bet kuria pamatinio žodžio reikšme ir tokiu būdu turėti tiek pat reikšmių, kiek ir jo pamatinis žodis. Bet kuriuo atveju tai būtų transpozicinis vedinys, t. y. kiekvieną kartą vedinio leksinė ir darybos reikšmės sutaptų (kadangi jis nei apibrėžtas, paaiškintas, nei iliustruotas, apie kitas, specialesnes, vedinio reikšmes nieko negalima spręsti). Antai veiksmazodžio

⁵ Žinant, kad DLKŽ vengiama per didelio reikšmių smulkinimo ir kad kai kurios tipinės reikšmės ar reikšmių atspalviai net suglaudžiami į vieną vietą (žr. Įvado §25 1) ir 2), p. XI), iš dalies penkiareikšmiu galima būtų laikyti ir daiktavardį *vežimas*, jei antroji jo reikšmė „ppr. arklių traukiama važiuoklė, ratai; į ją telpantis kiekis“ (t. y. priemonės pavadinimas ir jo pagrindu susiformavusi perkeltinė metoniminė reikšmė) būtų suvokiama kaip dvi atskiros sememos.

gręžti 1. „koku smailu daiktu (ppr. grąžtu) sukan, daryti skylę“; 2. „sukan sunkti iš šlapio drabužio vandenį“; 3. „sukti, kreipti“ straipsnyje pateikti priesagų *-ėjas, -a, -ikas, -ė, -imas* bei *-imasis* vediniai, matyt, gali būti laikomi trireikšmiais, t. y. kiekvienas jų gali remtis visomis pamatinio veiksmažodžio reikšmėmis. Arba veiksmažodžio *minėti* 1. „sakyti vardą, kalbant vardinti“; 2. „atmintyje laikyti, neužmiršti“; 3. „renginiais ar kitaip pagerbti (metines, sukaktį)“ straipsnyje pateiktas jo abstraktas *minėjimas* gali būti motyvuotas visų trijų pamatinio žodžio reikšmių, todėl taip pat gali turėti tris reikšmes.

Jei kuri nors pamatinio žodžio reikšmė yra terminologizuota, dažniausiai atitinkamai pažymėtas turėtų būti ir tos reikšmės motyvuotas vedinys, tačiau paprastai Žodyne tai neatsispindi, pvz., veiksmažodžio *minkštėti* 1. „darytis minkštam, minkštesniam“; 2. prk. „darytis meilesniam“; 3. lingv. „būti tariamam minkštai (apie priebalsius)“ straipsnyje pateiktas jo vedinys *minkštėjimas* nepažymėtas santrumpa lingv., kaip ir veiksmažodžio *linksniuoti* 1. gram. „kai tyti linksniais“; 2. prk. „dažnai minėti kalbant“ straipsnyje pateiktas daiktavardis *linksniavimas* nepažymėtas gram. Beje, iš šių pavyzdžių matyti, kad toks vedinių pateikimas formaliai neparodo ir to, kad vedinys turi ir perkeltinę reikšmę, dar plg. straipsnį **paslų** || **sti**, ~*sta*, ~*do* 1. „pašliaužti slidžia vieta“: *Koja ~do, ir nuvirtau*. 2. prk. „netekti doros“: ~*dės jaunuolis*. ~**dīmas**.

Tas pat pasakytina apie stilistines pažymas šnek., menk., niek. ir kt., pvz., **baūbti**, ~*ia*, ~*ė* 1. „storu balsu bliauti, mauroti“: *Jautis ~ia*. 2. menk. „storu balsu dainuoti, rėkti“. ~**īmas**.

Kartais vedinio daugiareikšmiškumą netiesiogiai rodo vartosenos pavyzdžiai. Pavyzdžiui, būdvardžio *pažangūs*, ~*i* 1. „kuris pažengęs, rūpinasi pažanga“: *Pažangūs žmogus, pažangūs judėjimas, pažangi spauda*; 2. „gerai besimokantis“: *Pažangūs mokinys* straipsnyje pateiktas jo abstraktas *pažangūmas* iliustruotas dviem pavyzdžiais – *pažiūrų pažangūmas* ir *mokinių pažangūmas*, iš kurių matyti, kad vedinys remiasi dviem pamatinio žodžio reikšmėmis, taigi taip pat kaip pastarasis turi dvi reikšmes. Tačiau su vartosenos pavyzdžiais DLKŽ pateikta tik nedidelė dalis neantraštinių vedinių. Be to, formaliai tas vedinių daugiareikšmiškumas nepažymėtas, neišskirtos 1-oji, 2-oji ir t. t. reikšmės (tai, kad pateikti keli vartosenos pavyzdžiai, dar nerodo žodžio daugiareikšmiškumo – jie gali iliustruoti vieną ir tą pačią reikšmę). Kompiuteris tokius žodžius laiko vienareikšmiais.

Antra vertus, vedinys ne visuomet gali remtis visomis pamatinio žodžio reikšmėmis. Antai veiksmažodis *laužti* DLKŽ turi 5 reikšmes: 1. prž. *lūžti* 1; 2. „lamdyti mintuvais“; 3. „spausti, slėgti“; 4. „gelti, skaudėti“; 5. „keisti kryptį“. Jo straipsnio gale pateikiami veikėjų pavadinimai su priesagomis *-ėjas, -a* ir *-ikas, -ė* bei abstraktus daiktavardis, priesagos *-imas* vedinys. Pastarasis, matyt, taip pat gali remtis visomis pamatinio veiksmažodžio reikšmėmis. Tuo tarpu veikėjų pavadinimai nedaromi iš *laužti* 4. „gelti, skaudėti“: *Menka sveikata – krūtinę skauda, nugarą lūžia*. Ši veiksmažodžio reikšmė skiriasi iš kitų sintaksi-

niu ir semantiniu valentingumu (Slizienė 1994: 377–388)⁶. LKŽ VII 196 *laužikas*, *-ė* turi tik dvi reikšmes: 1. „kas ką laužia, plėšia“: *Tau gana girtuoklių, kasų laužikų* rš.; 2. „linų mynėjas, laužėjas“, o pamatinio veiksmažodžio reikšmių nurodoma net 16 (LKŽ VII 201–202).

Dėgti straipsnyje pateiktas vedinys *degikas*, *-ė* iliustruotas pavyzdžiu *Plytų degikai*, taigi yra šioji tokia nuoroda į 7-ąją pamatinio veiksmažodžio reikšmę „deginant stiprinti, kietinti“. Šis veikėjo pavadinimas gali remtis ir kitomis *dėgti* reikšmėmis, pvz., 2. „kurti ugnį, žiebtį“; 8. „degimu gaminti“ (plg. LKŽ II 362 *degikas*, *-ė* 1. „kas degimu kietina“; 2. žr. *padegikas*; 3. žr. *degučius* 1). Tačiau *dėgti* reiškia ir savaiminį veiksmą arba būseną, pvz., 5. „vysti, džiūti nuo saulės“; 13. prk. „stipriai jausti (gėdą, pyktį ir pan.)“. Šios sememos nuo anksčiau išvardytųjų taip pat skiriasi sintaksiniu ir semantiniu valentingumu, pvz., nereikalauja galininko ir pan. (Slizienė 1994: 172–173), veikėjų pavadinimai iš jų nedaromi.

Pateiktieji pavyzdžiai rodo, kad ne visada neantraštinis vedinys turi tiek reikšmių, kiek jo pamatinis žodis. Tai priklauso nuo pamatinio žodžio semantikos, sintaksinio valentingumo, taip pat nuo paties vedinio darybos kategorijos (darybos reikšmės) ir kt. Tarkim, veiksmų ir ypatybių pavadinimai, t. y. veiksmažodžių ir būdvardžių abstraktai, matyt, gali remtis visomis pamatinių veiksmažodžių ir būdvardžių reikšmėmis (bent jau teoriškai)⁷. Veikėjų pavadinimų daryba šiuo požiūriu yra labiau ribota, pvz., priesagų *-tojas*, *-a*, *-ėjas*, *-a*, *-ikas*, *-ė* vediniai paprastai daromi iš tranzityvinių veiksmažodžių (LKG I 318, 320, 321; DLKG 105, 106), o jų pamatiniai žodžiai gali turėti ir intranzityvių reikšmių. Tokiu atveju vedinys turi mažiau reikšmių nei pamatinis žodis.

Kartais iliustracijos rodo tokią vedinio reikšmę, kuri negali būti išvedama iš pamatinio žodžio reikšmių, pateikiamų DLKŽ. Taip atsitinka todėl, kad Žodynas pateikia ne visas, o tik dažniau vartojamas reikšmes, arba jų definicijos yra kitaip formuluojamos. Antai veiksmažodis *patarnáuti* DLKŽ turi 3 reikšmes: 1. „padėti atlikti smulkius buitinius darbus“; 2. „kiek pabūti tarnyboje“; 3. „pastovėti ant užpakalinių kojų“, tačiau nė viena jų netiktų motyvuoti veikėjo pavadinimo *patarnáutojas*, *-a* reikšmės, iliustruojamos pavyzdžiu *viešbučio patarnáutoja*.

⁶ Beje, DLKŽ apie tai galima spręsti tik iš vartosenos pavyzdžių, tačiau ne kiekviena reikšmė žodyne iliustruojama.

⁷ Kitas dalykas, ar visos tokių abstraktų reikšmės pakankamai dažnai vartojamos bendrinėje kalboje, ar priklauso nuo konteksto, antruoju atveju jos vargu bau fiksuotinos bendrinės kalbos žodyne, pvz., *ėjimas*, išvestas iš *eiti* 20. „būti rodomam“: *Šiandien teatre eina „Skirgaila“*. LKŽ II 1109–1110 yra atskiras straipsnis *ėjimas*, dauguma šio daiktavardžio reikšmių jame pateikta ne aiškinant, aprašant, o tiesiog nurodant pamatinį veiksmažodį ir tą jo reikšmę, kuria konkrečiu atveju remiasi vedinys. Beje, tokių pateikimo būdą galima rasti ir DLKŽ, dažniausiai būdvardžių su priesagomis *-inis*, *-ė* bei *-iškas*, *-a* straipsniuose, pvz.: *alkūninis*, *-ė* 1. → *alkūnė* 1; 2. → *alkūnė* 5, *mėškiškas*, *-a* → *meška* 1, 2, *šautinis*, *-ė* → *šautas* (*šauti* 1), dar plg. *lėidžiamas*, *-a* → *leisti* 1, *baladotis* 1. → *baladoti* 1.

LKŽ XV 880 pirmąją veiksmazodžio reikšmę formuluoja „atlikti darbus tenkinant kieno poreikius“. Abiejuose žodynuose pirmosios veiksmazodžio reikšmės iliustruojamos tais pačiais vartosenos pavyzdžiais: *patarnáuja prie stalo, kuo galiu tamstai patarnáuoti?* ir kt., taigi kalbama apie tą patį veiksmą, tik jis skirtingai apibrėžiamas. Tačiau LKŽ pateikta formuluotė akivaizdžiau motyvuoja profesijos pavadinimą *viešbučio patarnautojas*, nes pabrėžia, kad šis veikėjas tenkina kieno nors poreikius, o ne šiaip padeda atlikti bet kokius smulkius buitinius darbus.

Taigi negalima visų neantraštinių vedinių laikyti vienareikšmiais, taip pat negalima teigti, kad jie turi tiek pat reikšmių, kiek pamatinis žodis (juo labiau kad DLKŽ visų pamatinio žodžio reikšmių gali ir nepateikti). Vadinasi, iš tokio vedinių pateikimo – pamatinių žodžių straipsniuose, be definicijų, dažniausiai ir be vartosenos pavyzdžių – nieko negalima spręsti apie jų reikšmių skaičių, semantinę struktūrą, semantinę santykį su pamatiniu žodžiu ir pan.

3. Transpozicinių vedinių definicijos

Pamatinių žodžių straipsniuose paprastai pateikiami transpoziciniai aptariamųjų afiksų vediniai, t. y. tie, kurių leksinė ir darybos reikšmės sutampa. Minėta, kad dažniausiai jie nėra kaip nors apibrėžiami, pavyzdžių su definicijomis pasitaiko labai retai. Kai vedinys pateikiamas atskiru straipsniu, šiame, be išskirtinių (specializuotų, terminais virtusių, tiesiog sukonkretėjusių ir pan.) lekšinių reikšmių, dažnai yra ir ta, kuri sutampa su darybos reikšme. Pastarosios lekšinės reikšmės DLKŽ pateikiamos gana įvairiai. Remiantis Žodyno Įvade (p. XII–XIII) aptartais žodžių reikšmių aiškinimo būdais, minėtus vedinius šiuo požiūriu galima būtų apytikriai suskirstyti į kelias grupes.

I. Nuorodinis reikšmių aiškinimo būdas

1. Vartojant strėlės (→) ženklą:

a) nurodomas tik pamatinis vedinio žodis, pvz.: *teisingumas* 1. → *teisingas*, *kilnybės* 1. → *kilnus*, *mėgėjas*, -a 1. → *mėgti* 1, *ėjikas*, -ė 1. → *eiti*, *rašytojas*, -a 1. → *rašyti*. Šiuo būdu gali būti aiškinamos visų nagrinėtų afiksų vedinių, išskyrus veiksmų pavadinimus su priesaga -imas/-ymas, reikšmės;

b) nurodomas pamatinis žodis ir darybos kategorija, pvz.: *atradimas* 1. → *atrasti* (veiksmas), *baisumas* 1. → *baisus* (ypatybė), *patarėjas* 1. → *patarti* (veikėjas). Dažniausiai šitaip pateikiami veiksmų pavadinimai, kitų darybos kategorijų yra tik pavieniai pavyzdžiai.

Pastaba. DLKŽ Įvade (§32, p. XIII) vardijant atvejus, kuriais vartojamas strėlės ženklas, apie ypatybių bei veikėjų pavadinimus nekalbama. Šių darybos kategorijų vedinių, kurių reikšmės pateikiamos tokiu būdu, išties pasitaiko retai.

2. Vartojant sutrumpinimą žr. – nukreipiama į bendrinėje kalboje plačiau vartojamą darybos variantą (DLKŽ Įvado §29), pvz.: *jaunybės* 2. žr. *jaunystė*, *savūmas* žr. *savybė* 1.

II. Apibrėžiamasis – aiškinamasis būdas

1. Definicijoje pateikiama vedinio darybos reikšmė, jos formuluotėje vartojamas pamatinis žodis, pvz.: *bėgikas*, -ė 1. „kas bėga“, *puolėjas*, -a 1. „kas puola“, *žadėtojas*, -a 1. „kas žada“, *nešvarybė* „kas nešvaru“. Būdingiausia veikėjų pavadinimams.

2. Definiciją sudaro pamatinis žodis ir darybos kategorijos pavadinimas, pvz.: *išdykėbė* „išdykusio ypatybė“, *neigiamybė* „neigiama ypatybė“; plg. I. 1. b).

3. Definicijoje vartojami darybos sinonimai, kitų priesagų ir galūnių vediniai iš tų pačių pamatinių žodžių, pvz.: *išdykūmas* „išdykybė“, *aukštėbė* 1. „aukštumas“, *geradarėbė* „geradarystė“, *labdarėbė* „labdara“, *nežinomybė* „nežinojimas, nežinia“, *tolėbė* „tolumas, tolis“; plg. I. 2. Būdinga ypatybių pavadinimams.

4. Apibrėžiama bendrašakniais vediniais iš kitų pamatinių žodžių, pvz.: *dievėbė* 1. „dieviškumas“, *paslaptėbė* „palaptingumas“, *savižudėbė* „nusižudymas“. Būdinga ypatybių pavadinimams.

Žodžio reikšmė gali būti nusakoma ir derinant kelis apibrėžiamojo-aiškinamojo būdo variantus, pvz.: *atradėjas*, -a „kas ką atranda, padaro atradimą“ (II. 1 ir II. 3), *galimybė* „kas galima, galimumas“ (II. 1 ir II. 3), *vertėbė* „vertė, vertingumas“ (II. 3 ir II. 4) ir pan.

Nagrinėjamų vedinių semantika DLKŽ gali būti aiškinama ir kitaip. Antai pastebėta, kad apibrėžiant ypatybių pavadinimus, definicijose dažnai pasitaiko veiksmazodžių *turėti* ir *būti* abstraktai, pvz., *suinteresuotumas* „turėjimas intereso“, *nėštumas* „buvimas nėščios, nėščios būklė“, dar plg. nevienodus sinonimiškų vedinių apibrėžimus – *mažavertiškumas* „turėjimas mažos vertės“ ir *menkavertiškumas* „vertės menkumas“ (LKŽ VIII 13 – „vertės menkumas; mažavertiškumas“), *pilnateisiškumas* „visateisiškumas“ ir *visateisiškumas* „turėjimas visų teisių“.

Šioje trumpoje apžvalgoje nesiekta suregistruoti visus galimus nagrinėtų vedinių reikšmių apibrėžimo būdus ir pateikti tikslūs statistinius duomenis. Ką nors tiksliau pasakyti šiuo klausimu ar ieškoti kokių nors dėsningumų (tarkim, kad vienų darybos kategorijų vediniams būdingesnis vienas, kitų – kitas reikšmių aiškinimo būdas) būtų sudėtinga, nes atskirų darybos kategorijų vedinių skaičius DLKŽ labai skiriasi (plg. priesagos -imas/-ymas vedinių – apie 16,5 tūkst., o priesagos -ikas, -ė – 152), kai kuriais atvejais sunku apibendrinti ir dėl duomenų stokos. Vis dėlto akivaizdu, kad kokios nors bendros sistemos pateikiant transpozicinių (antraštinių) vedinių reikšmes nėra, kurio nors vieno išvardytųjų būdų Žodyne nėra griežtai laikomasi. Siekiant tvarkos galbūt derėtų atsisakyti I. 1. a) ir II. 1 būdų ir vartoti tik I. 1. b). Taip pat nederėtų apibrėžti vienu žodžiu, nes pasitaiko, kad tokiu keliu einant nuo vieno žodžio prie kito, dažnai perskaitomi keli straipsniai ir galų gale grįžtama prie to, kurio reikšmė ir norėta išsiaiškinti, taigi Žodyne neišvengta tautologijos.

4. Specializuoti veikėjų pavadinimai

Priesagų *-tojas, -a* ir *-ėjas, -a* vediniai žymi asmenis tiek pagal atsitiktinį jų darbą, trumpai trunkantį arba tik vieną kartą atliekamą veiksmą, tiek pagal nuolatinį darbą, verslą, profesiją (LKG I 317, 320). Priesagos *-ikas, -ė* vediniai tik retkarčiais asmenis pavadinama pagal profesiją (LKG I 320). DLKŽ yra apie 100 žinomesnių, plačiau vartojamų profesijų pavadinimų su šiomis priesagomis – su *-tojas, -a* – 40, su *-ėjas, -a* – 36, su *-ikas, -ė* – 20. Tai sudaro apie 9,11% visų šios darybos vedinių – priesagos *-tojas, -a* vedinių – 6,42%, priesagų *-ėjas, -a* ir *-ikas, -ė* – atitinkamai 13,53% ir 12,12% vedinių⁸.

Profesijų pavadinimai DLKŽ pateikiami trejopai:

1) atskirais straipsniais, t. y. su definicijomis ir (dažniausiai) vartosenos pavyzdžiais – apie 23% : priesagos *-tojas, -a* vedinių – apie 15% (pvz., *gdytojas, -a „gydymo specialistas“: Gdytojas apžiūrėjo ligonį. Kreiptis į gydymojo*), priesagos *-ėjas, -a* vedinių – apie 28% (pvz., *siuvėjas, -a „siuvimo specialistas“: Baltinių siuvėja. Vyriškų drabužių siuvėjas. Mokyti siuvėju*), priesagos *-ikas, -ė* – apie 30% vedinių (pvz., *bėgikas, -ė* 2. „bėgimo rungčių sportininkas“);

2) pamatinių veiksmazodžių straipsniuose (be definicijų) – apie 77%: priesagos *-tojas, -a* vedinių – apie 85%, *-ėjas, -a* – apie 72%, *-ikas, -ė* – apie 70%:

a) su vartosenos pavyzdžiais – apie 32% visų neantraštinių vedinių: priesagos *-tojas, -a* – apie 38% (pvz., *išjodinėtojas, -a: Žirgų išjodinėtojas*), *-ėjas, -a* – apie 35% (pvz., *rišėjas, -a: Knygų rišėjas (knygrišys)*), *-ikas, -ė* – apie 14% (pvz., *kūrikas, -ė: Krosnies kūrikas (kūrentojas)*);

b) be vartosenos pavyzdžių – apie 68% visų neantraštinių vedinių: priesagos *-tojas, -a* – apie 62% (pvz., *programuotojas, -a*), *-ėjas, -a* – apie 65% (pvz., *virėjas, -a*), *-ikas, -ė* – apie 86% (pvz., *šėrikas, -ė*).

Šie statistiniai duomenys rodo, kad dauguma nagrinėtų profesijų pavadinimų atskirų straipsnių neturi, jie paprastai neapibrėžiami, neaiškinami ir neilustruojami. Tačiau tokie vediniai yra nominaciniai, jų darybos ir leksinės reikšmės nesutampa, t. y. jie ne tiesiog įvardija veikėją pagal jo atliekamą veiksmą, o dar papildomai žymi, kad tai yra nuolatinis jo užsiėmimas. Antai *gynėjas, -a* 1. „kas gina“; 2. „kas oficialiai gina kaltinamąjį teisme, advokatas“; 3. sport. „gynybos žaidėjas“. Tik pirmąją reikšmę tai yra transpozicinis vedinys, nespecializuotas veikėjo pavadinimas (tokie paprastai tiesiog įrašomi į pamatinių veiksmazodžių straipsnius). 2-oji ir 3-oji reikšmės jau turi papildomų semų, yra virtusios terminais (nors 2-oji ir nepažymėta teis.), todėl šis daiktavardis pagrįstai pateikiamas atskiru straipsniu.

⁸ Šie santykiniai duomenys gal šiek tiek prieštarauja LKG teiginiams – profesijų pavadinimų su priesaga *-ikas, -ė* procentas yra didesnis nei priesagos *-tojas, -a* vedinių (plg. 12,12% ir 6,42%), tačiau reikia turėti galvoje, kad priesagos *-ikas, -ė* vedinių DLKŽ yra beveik 4 kartus mažiau nei priesagos *-tojas, -a* vedinių, kurie, beje, beveik visi be definicijų pateikiami pamatinių žodžių straipsniuose. Priesagos *-ikas, -ė* vediniai dažniau turi specialesnių reikšmių, jų apie 1/4 pateikiama atskirais straipsniais.

Kitų kalbų žodynuose profesijų pavadinimais tapę vediniai taip pat iškeliami antraštiniais žodžiais (plg. LVV 7), o ne itin paplitę, „lengvai padaromi“, t. y. produktyvių ir reguliarių darybos tipų nespecializuoti vediniai apskritai nederdami (Ожеров 1988: 9–10).

Taigi akivaizdu, kad nemaža dalis vedinių, pateiktų pamatinių veiksmažodžių straipsniuose, taip pat turi specialesnių reikšmių, yra tam tikrų sričių terminai (pvz., *dėstytojas*, -a, *gėlbėtojas*, -a, *montuotojas*, -a, *programuotojas*, -a, *prižiūrėtojas*, -a, *vairuotojas*, -a; *drožėjas*, -a, *kepėjas*, -a, *kirpėjas*, -a, *pjovėjas*, -a, *šokėjas*, -a, *tiekėjas*, -a, *verpėjas*, -a, *vertėjas*, -a, *virėjas*, -a; *jojikas*, -ė, *krovikas*, -ė, *liejikas*, -ė, *nešikas*, -ė, *šerikas*, -ė ir daugelis kt.), tačiau DLKŽ tai neatsispindi. Tokių vedinių buvimą profesijų pavadinimais kartais parodo vartosenos pavyzdžiai (pvz., *skutėjas*, -a: *Jis vertėsi skutėjo amatu*, *2 braižytojas*, -a: *Jis dirba braižytoju*) arba terminų pažymos (pvz., *kilnótojas*, -a: *Sunkumų kilnótojas* (sport.)). Vienu atveju neantraštinis profesijos pavadinimas netgi turi definiciją – *suvirintojas*, -a „metalų suvirinimo darbininkas ar specialistas“.

Kartais profesijų pavadinimai (ar kitokias specialesnes reikšmes turintys vediniai), žymintys analogiška arba artima veikla užsiimančius asmenis, padaryti su tomis pačiomis priesagomis, DLKŽ pateikiami nevienodai (žr. lentelę):

Eil. nr.	Antraštinis vedinys	Neantraštinis vedinys	
		ilustruotas	neilustruotas
1.	<i>mókytojas</i> , -a	<i>dėstytojas</i> , -a	
2.	<i>rašytojas</i> , -a		<i>tapýtojas</i> , -a
3.		<i>siuntėjas</i> , -a	<i>gavėjas</i> , -a
4.	<i>bėgikas</i> , -ė	<i>metikas</i> , -ė	<i>jojikas</i> , -ė
	<i>čiuožikas</i> , -ė		
	<i>ėjikas</i> , -ė 7. sport.		
	<i>2 plaukikas</i> , -ė		
5.	<i>siuvėjas</i> , -a	<i>verpėjas</i> , -a	<i>mezgėjas</i> , -a
	<i>audėjas</i> , -a		<i>1 sukirpėjas</i> , -a

Kai profesijų pavadinimai yra antraštiniai atskirų straipsnių žodžiai, jie pateikiami su definicijomis. Šios formuluojamos gana įvairiai – apibūdžiant vartojami žodžiai *specialistas* (žr. vedinių *audėjas*, -a, *gydytojas*, -a, *siuvėjas*, -a definicijas), *darbininkas* (*suvirintojas*, -a), *pareigūnas* (*tárdytojas*, -a, *tarnáutojas*, -a, *teisėjas*, -a 1.), sakoma, kad asmuo ta veikla *verčiasi* (*skalbėjas*, -a) ir pan. Kartais pirmoji tokio žodžio reikšmė DLKŽ tapati darybos reikšmei, ji taip pat

pateikiama nevienodai, plg.: *patarėjas*, -a 1. → *pataarti* (veikėjas), *rašytojas*, -a 1. → *rašyti*, *puolėjas*, -a 1. „kas puola“⁹.

Kai kuriems profesijų pavadinimams DLKŽ trūksta terminų pažymų, pvz., *gynėjas*, -a 2, *tardytojas*, -a, *tarėjas*, -a (sudėtinis terminas *Teismo tarėjas*), *teisėjas*, -a nepažymėti sutrumpinimu teis.; 7-oji vedinio *ėjikas*, -ė reikšmė pažymėta sport., o *bėgikas*, -ė 2, *čiuožikas*, -ė, 2 *plaukikas*, -ė 2 šios pažymos neturi (nekalbant jau apie neantraštinius *buriuotojas*, -a, *irkluiotojas*, -a, *jojikas*, -ė, *metikas*, -ė ir kt.); vedinio *pūtikas*, -ė 2-oji reikšmė „kas griežia pučiamuoju instrumentu“ nepažymėta muz. ir t. t.

5. Terminai

Apie įvairius DLKŽ esančių terminų pateikimo nenuoseklumus jau kalbėta ir rašyta (Žilinskienė 1995; 1997, Gudavičius 1997 ir kt.). Šiuokart norėta atkreipti dėmesį į kai kuriuos dar neaptartus klausimus ir pasvarstyti, kaip tokių nenuoseklumų išvengti naujame bendrinės lietuvių kalbos žodyne.

Iš karto primintina, kad DLKŽ ne visi terminai ir terminologizuotos reikšmės yra pažymėti atitinkamais sutrumpinimais. Tai pasakytina apie liaudinius terminus, vedinius, padarytus iš terminų, ir kitą plačiau už „grynuosius“ terminus vartojamą specialesnę leksiką. Kompiuteriniame DLKŽ variante ji papildomai pažymėta „nematomomis“ (skiriant nuo „matomų“, jau buvusių Žodyne) pažymomis. Jos reikalingos duomenų analizei, antraip kompiuteris negalėtų pateikti visų kurios nors srities terminų, pvz., žodžių *gydymas*, *kraujavimas*, *paralyžiavimas*, *įtraiška*, *ligà*, *slogà* ir pan. jis neatrinktų kartu su kitais medicinos terminais, nes jų straipsniuose nėra sutrumpinimo med.; tokiu atveju medicinos terminų sąrašas būtų trūkstamas.

5.1. Šiuokart domėtasi kalbotyros terminais. Iš viso DLKŽ yra 294 straipsniai, turintys sutrumpinimus lingv. arba gram. Jais gali būti pažymėtas visas antraštinis žodis (vienareikšmis ar keliareikšmis), dalis jo reikšmių arba žodžių junginys, į kurį įeina antraštinis žodis. Dar 221 straipsnyje tos pažymos yra „nematomos“. Taigi galima manyti, kad DLKŽ pažymėta tik apie 57% visų jame esančių kalbotyros terminų ir kitos specialesnės šios srities leksikos.

Šie terminai (iš viso 515¹⁰) palyginti su pateiktaisiais „Kalbotyros terminų žodyne“ (toliau – KTŽ). Apie 82% pažymėtųjų DLKŽ terminų rasta ir KTŽ.

⁹ Straipsnyje *pardavėjas*, -a „kas parduoda“: *Daržovių, ledų pardavėja* pateiktą definiciją reikėtų suformuluoti tiksliau (plg. LKŽ IX 409 – „kas parduoda pirkėjams“), vis dėlto pardavėju dažniausiai vadinamas ne kiekvienas, kartą sugalvojęs parduoti kokį sau nereikalingą daiktą, o tas, kuris iš to gyvena.

¹⁰ Tiek DLKŽ yra žodžių, turinčių bent vieną terminologizuotą reikšmę, arba kartu su kitais žodžiais sudarančių sudėtinis kalbotyros terminus. Kitaip sakant, šis skaičius rodo, kad Žodyne yra 515 straipsnių, kuriuose pateikiami kalbotyros terminai ir kita specialesnė šios srities leksika, (ne)pažymėta sutrumpinimais lingv. ir gram. Tais atvejais, kai minėtos pažymos pasitaiko iliustracijose, šiuosy nesidomėta ir jie į statistiką neįtraukti.

Tų, kurių pažymos „nematomos“, KTŽ tėra apie 50%, su pažyma gram. – tik apie 40%. Tačiau reikia turėti galvoje, kad KTŽ pateikia anaip tol ne visus, o tik svarbesnius, dažniau vartojamus terminus, pavyzdžiui, jame nėra aiškinami veiksmažodžiai, nors *asmeniuoti, laipsniuoti, prieveiksmėti* ir t. t. neabejotinai yra kalbotyros terminai. Nėra ir kalbininkų pavadinimų pagal atskirus mokslus ar mokslo šakas (pvz., *baltistas, germanistas, dialektologas, etimologas, leksikologas, leksikografas*, taip pat *klāsikas, siñtaksininkas, žodýnininkas* ir pan.), nors pačių mokslų ir šakų pavadinimai pateikiami (*baltistika, germanistika, dialektologija, etimologija, leksikologija, leksikografija* ir t. t.).

Rengiant bendrinės kalbos žodyną idealu būtų turėti visus terminų žodynus (tų sričių, kokius sutrumpinimus vartoja DLKŽ) ir patikrinti, ar į DLKŽ patekę terminai, terminologizuotos žodžių reikšmės bei žodžių junginiai yra atitinkamai pažymėti. Tačiau ne visų sričių terminų žodynai jau parašyti. Antra vertus, galbūt nėra prasmės DLKŽ ieškoti kiekvieno žodžio, kuris yra didelės apimties terminų žodynuose (pvz., fizikos, medicinos, politechnikos) arba tikrinti kiekvieną, tarkim, tekstilės terminų žodyne pateiktą žodį, jei DLKŽ iš tikrųjų šios srities terminų tėra 3 (Žilinskienė 1997: 46). Akivaizdu, kad nuosekliai šito padaryti nepavyks – bent jau kol kas, kol nėra kompiuterinio terminų banko, trūksta pačių terminų žodynų. Tuo tarpu galbūt galima būtų patikrinti bent mažesnės apimties žodyną (pvz., kalbotyros terminų ir pan.) terminus. Ateityje naudojantis kompiuteriniu terminų banku tokią patikrą galbūt reikėtų iš dalies patikėti kompiuteriui, kad šis sudarytų DLKŽ ir tam tikros srities terminų žodyne pasikartojančių žodžių registrą. Pastarasis padėtų tinkamai sutvarkyti DLKŽ esančius terminus, tinkamai pateikti juos naujajame bendrinės kalbos žodyne, išvengti įvairių nenuoseklumų.

Tuo tarpu galima būtų pasinaudoti minėtomis „nematomomis“ terminų pažymomis, kurios leidžia iš DLKŽ išrinkti ir liaudinius terminus, iš terminų padarytus žodžius, šiaip nepažymėtus terminus ir pan. Turint žodžių sąrašą, kurį sudaro terminai ir žodžiai, atitinkamai nepažymėti, bet vis dėlto turintys specialesnes reikšmes, taip pat galima ištaisyti nemažai akivaizdžių DLKŽ pasitaikančių nenuoseklumų, kai kurias pažymas padaryti „matomas“. Kitais atvejais, jei žodžio nėra tam tikros srities terminų žodyne, bet jo reikšmė tikrai terminologizuota (tai rodo ir definicija, ir vartosenos pavyzdžiai), jis gali būti paliktas su „nematoma“ pažyma. Tarkim, tokie gal galėtų būti *dzūkúoti* 1. „kalbėti kuria nors dzūkų šneka“; 2. „išlaikyti dzūkybių, šnekant nedzūkiškai“, *garsýnas* „kalbos garsų sistema“, *priešdélėtas, -a* „turintis priešdėlį“, *išvėrsti* 7. „tekstą ar kalbą pateikti kita kalba“ (o *vėrsti* 11. „vienos kalbos tekstą išdėstyti kita kalba“, *vertėjas, vertimas*, matyt, žymėtini „matomomis“ pažymomis, pastarąjį vedinį pateikia ir KTŽ). Bet kuriuo atveju paskutinį žodį šiuo klausimu turėtų tarti terminologai ir atitinkamų sričių specialistai.

5.2. Bendrinės kalbos žodyne reikėtų atsisakyti pasenusių, nebevartojamų arba retai vartojamų, itin specifinių terminų (pvz., *garsāmokslis* lingv., psn. „fo-

netika“, galbūt ir *kryptiniškas* gram. „einamasis vidaus vietininkas“) bei terminų reikšmės turinčių žodžių junginių (pvz., *nebūvėlis*, -ė straipsnyje pateikto *veiksniu vardininkas nebūvėlis*). Šių žodžių nepateikia KTŽ, žodžio *kryptiniškas* nėra ir LKŽ.

5.3. DLKŽ Įvado §36 (p. XII) teigiama, kad „sudėtiniai terminai ar šiaip įvairūs sudėtiniai pavadinimai, kurių reikšmė nepriklauso arba tik iš dalies priklauso nuo juos sudarančių dėmenų reikšmės [...] dedami po visų žodžio reikšmių už trikampio ženklą (Δ) ir skliausteliuose paaiškinami“. Natūralu būtų tikėtis, kad bent jau sudėtinų terminų atveju šios tvarkos laikomasi griežtai. Tačiau taip yra anaip tol ne visada. Antai žodžio *jungtis* „sujungimas, ryšys“ straipsnyje kai kurie žodžių junginiai pateikiami kartu su vartosenos pavyzdžiais, nurodant jų vartojimo sritis – *kištukinė jungtis* (tech.), *kremzlinė, raumeninė jungtis* (anat.), *anglies atomų jungtis* (chem.). O žodžių junginys *sudurtinio tarinio jungtis* pateikiamas už trikampio ženklą, pažymėtas sutrumpinimu gram. ir paaiškintas.

Kiek nukrypstant nuo kalbotyros terminų pastebėtina, kad nevienodai pateikiami karinius laipsnius žymintys sudėtiniai terminai *jaunesnysis leitenantas* ir *vyresnysis leitenantas*. Abiem atvejais jie pateikti kartu su kitais, neterminologizuotais, žodžių junginiais ir sakiniais. *Jaunesnysis leitenantas* pateiktas straipsnyje, kurio antraštinis žodis yra nelyginamojo laipsnio būdvardis *jáunas*, -à. Nurodyta tik viena jo reikšmė – „nedaug amžiaus turintis; mažiau amžiaus turintis už kitus, prš. *s e n a s*“. Išeitų, kad karinis laipsnis kažkokiu būdu susijęs su žmogaus amžiumi. Antrasis sudėtinis karybos terminas pateiktas straipsnyje, kurio antraštinis žodis *vyrėsnis*, -ė yra aukštesniojo laipsnio formos ir turi dvi reikšmes – 1. „turintis daugiau metų“; 2. „esantis aukščiau savo laipsniu, pareigomis“. Tačiau antrąją reikšmę iliustruojantis žodžių junginys *vyresnysis leitenantas* nepažymėtas sutrumpinimu kar., kurį turi *jaunesnysis leitenantas*.

KTŽ (p. 124) yra du kalbotyros terminai su būdvardžiu *minkštasis* – *minkštasis gomurys* ir *minkštasis priebalsis*. DLKŽ pateikia tik antrąjį iš jų – kaip 8-osios (terminologizuotos, pažymėtos sutrumpinimu lingv.) būdvardžio *minkštas*, -a reikšmės iliustraciją. Šios reikšmės definicija „tariamas prieš priešakinius balsius“ rodo, kad jokių kitų pavyzdžių ji ir negalėtų būti iliustruota, taigi tai yra viso junginio, o ne vieno būdvardžio definicija. Beje, šio junginio būdvardis, kaip ir turi būti terminų atveju, yra įvardžiuotinis, t. y. aštuntąją reikšmę vartojamas būdvardis *minkštas*, -à neturi paprastosios formos ir tuo skiriasi nuo kitų reikšmių.

Dar plg. *nósinis*, -ė 2. lingv. „pro nosį tariamas“: *-iai priebalsiai* (m, n); 3. lingv. „pagal tradiciją rašomas su uodegėle apačioje: *-ės balsės* (raidės, turinčios išnykusio nosinumo pažymėjimą – *q, ę, į, ū*). Pastaruoju atveju galima sakyti, kad *nósinės balsės* DLKŽ turi dvi definicijas; junginio pateikimas rodytų, kad tai paprasta terminologizuotos reikšmės iliustracija, o ne sudėtinis terminas, nes pastariesiems žymėti vartojamas specialus trikampio ženklas.

Siekiant nuoseklumo *minkštasis priebalsis* ir kiti minėti junginiai galėtų būti pateikti už trikampio ženklą straipsnio gale, kaip *platūs balsis* (lingv. „tariamas neįtemptu liežuviu, pavyzdžiui, a“) – būdvardžio *platūs*, -į straipsnyje, *sklandieji priebalsiai* (lingv. l ir r) – būdvardžio *sklandūs*, -į straipsnyje arba gramatikos terminas *nežymimieji įvardžiai* (gram. „kuriais tik bendrais bruožais nurodomas daiktas, skaičius ar ypatybė, pvz.: *bet kąs, kas nors, keliolika, šioks toks*“), kuriam vienam skirtas visas antraštiniu žodžiu *nežymimasis* prasidedantis straipsnis.

Taigi bendrinės kalbos žodyne terminų vartojimo sritis žymintys sutrumpinimai pateiktini tik prie paties vientisinio termino, terminologizuotos reikšmės ženklą arba sudėtinio termino, kuris visuomet turėtų būti išskirtas iš kitų junginių trikampio ženklu. Galbūt reikėtų atsisakyti vartojimo sričių žymėjimo iliustracijose.

5.4. Minėta, kad kai kurių priesagų (*-imas/-ymas, -umas, -tojas, -a, -ėjas, -a, -ikas, -ė* ir kt.) vediniai dažniausiai be definicijų ir vartosenos pavyzdžių pateikiami pamatinių žodžių straipsniuose. Jei toks vedinys yra virtęs terminu arba padarytas, remiantis terminologizuota pamatinio žodžio reikšme, jį reikėtų pateikti atskiru straipsniu, kuriame, be antraštinio žodžio, būtų ir jo definicija bei vartosenos pavyzdžių. Tuo atveju, jei vedinys yra transpozicinis (t. y. jo leksinė reikšmė, lyginant su pamatinio žodžio reikšme, neturi semantinio prieaugio, sutampa su darybos reikšme), nurodytinas pamatinis žodis, tiksliai pažymint tą reikšmę, kuri motyvuoja vedinį. Taigi atskirais straipsniais turėtų būti pateikti kalbotyros terminai *asmenāvimas, būdvardėjimas, daiktavardėjimas, kaitymas, kirčiāvimas, laipsniāvimas, prieveiksmėjimas, transkribāvimas* ir pan. Kai kuriais atvejais išskirtinos kelios tokių terminų reikšmės, pvz., žodžio *vertimas* atveju reikėtų apibrėžti patį veiksma ir jo rezultatą.

Naudojantis kompiuterinės DLKŽ analizės programa ir neišleidžiant iš akių minėtų dalykų, terminus bendrinės kalbos žodyne galima būtų pateikti gerokai nuosekliau, nei tai padaryta DLKŽ.

6. Neantraštinio žodžių pateikimo būdo trūkumai

6.1. Dalį DLKŽ išvestinių žodžių pateikiant kitų (dažniausiai – pamatinių) žodžių straipsniuose, neišryškėja jų semantika – reikšmių skaičius ir hierarchija, semantiniai ryšiai su pamatiniais žodžiais ir pan., nes beveik visi (apie 99%) tokių vedinių pateikiama be definicijų. Čia primintina, kad net apie 45% DLKŽ daiktavardžių yra neantraštiniai.

6.1.1. DLKŽ neatsispindi vedinio daugiareikšmiškumas. Dėl to negalima nustatyti ir tikrojo vienareikšmių ir daugiareikšmių žodžių santykio Žodyne.

6.1.2. DLKŽ yra daugiau terminų nei pažymėta ir negalima tiksliai žinoti, kokią Žodyno leksikos dalį jie sudaro.

6.1.3. Negalima nustatyti, kiek vedinių (ir apskritai DLKŽ pateiktų žodžių) vartojama perkeltinėmis reikšmėmis.

6.1.4. Žodynas neparodo visos stilistinės vedinių ir apskritai jame pateikiamų žodžių įvairovės.

6.1.5. Net ir tais retais atvejais, kai neantraštiniai vediniai iliustruojami, jų daugiareikšmiškumą Žodyno vartotojas gali suvokti tik gerokai pastudijavęs visą pamatinio žodžio straipsnį, nes formaliai tai nėra parodyta.

6.2. Neparodomi tokių vedinių sintaksiniai ryšiai, nes dažniausiai jie neiiliustruojami – vartosenos pavyzdžių DLKŽ neturi apie 95% neantraštinių daiktavardžių.

6.3. Vartotojui, ypač silpniau mokančiam lietuvių kalbą, kartais gali būti keblu rasti reikalingą žodį, nes ne visi DLKŽ žodžiai pateikiami pagal abėcėlę. Tokia tvarka yra išdėstyti Žodyno straipsniai, o juose gali būti keli pusjuodžiu šriftu įrašyti žodžiai – antraštinis (-iai) ir vienas ar keli jo (jų) vediniai. Be to, neantraštinių vedinių dažniausiai pateikiamas tik baigmuo, t. y. toks žodis matomas ne ištisai, o suskaidytas, ir ne visada skaidoma morfemomis (nors tai būtų pagėidautina, kai straipsnyje pateikiami bendrašakniai žodžiai), pvz.: *drau-dìmas*, *kei-tìkas*, *kei-tìmas*, *kei-tìmasis*, *pabr-izgìmas*, *paskl-idìmas*, *paskl-aìdymas*, *pliur-škìmas* ir kt.

6.4. Žodyne kai kurie vediniai pateikiami po du kartus – pamatinių žodžių straipsniuose ir atskirais straipsniais (kai yra įgiję specialesnių reikšmių). Tokių priesagos *-imas/-ymas* vedinių yra 35 (pvz.: *akėjimas*, *apsiavimas*, *maišymas*, *pasimātymas* ir kt., daugiau žr. Murmulaitytė 1997: 123, 125, 126), priesagos *-umas* – 1 (*teisīgūmas*), priesagos *-ybė* – 4 (*bendrībė*, *gardībė*, *tolygībė*, *vertībė*),rieveiksmių su priesaga *-ai* – 2 (*apskritai*, *riestai*). Šitą pasikartojimą sunku pastebėti dėl minėto vedinių išskaidymo ir kai kurių jų neabėcėlinio pateikimo.

6.5. Dėl minėtų priežasčių kai kurie vienodai rašomi žodžiai DLKŽ atsiduria toliau vienas nuo kito, ir tik skaitant kompiuteriu sudarytus žodžių sąrašus, kuriuose visi žodžiai pateikiami ištisai ir pagal abėcėlę, pastebima, kad Žodyne yra nepažymėtų homonimų ir homografų. Tokių priesagos *-imas/-ymas* vedinių yra apie 40 porų, pvz., *saldìmas* (: *saldùs*, -ì) ir *saldìmas* (: *sałsti*), *uogāvìmas* (: *uogáuoti*) ir *uogāvìmas* (: *uogúoti*) ir kt. (daugiau pavyzdžių ir smulkesnę jų klasifikaciją žr. Murmulaitytė 1997: 126–130), priesagos *-umas* vedinių – 4 poros: *trūkùmas* (: *trūkti*) ir *trūkùmas* (: *trūkùs*, -ì), *dvišakùmas* (1. „dviejų šakų suaugimo vieta“; 2. „tarpkojis“) ir *dvišakùmas* (būdvardžio *dvišakas*, -a abstraktas), taip pat *glūdùmas* ir *glūdùmas*, *māžùmas* ir *mažùmas*,rieveiksmių su priesaga *-iai* – 1 pora: *stačiaĩ* (: *statùs*, -ì) ir *stačiaĩ* (: *stāčias*, -iā).

Peržiūrėjus priesagos *-ikas*, *-ė* veikėjų pavadinimus, matyti, kad kai kurie iš jų yra virtę zoologijos arba botanikos terminais ir neturi moteriškosios giminės atitikmenų, pvz., 1 *plaukìkas* zool. „mažesnis už karvelį vandens paukštis ilgu, plonu snapu (*Phalaropus lobatus*)“, 2 *čiuožikìkas* zool. „vandens paviršiuje šokinėjantis blakių būrio vabzdys (*Gerris*)“, 3 *kirpìkas* zool. „kinivarpų šeimos tamsiai rudas vabalas – pušų kenkėjas (*Blastophagus*)“, taip pat *bėgìkas*, *kopìkas*, 1 *plėšìkas*, *sėjìkas*, *švilpìkas*, *verpìkas*, *graužìkai*, 1 *plėšìkai*, *sėjìkai*, *verpìkai*; *lipìkas*

bot. „raudinių šeimos kibus miškų ir laukų augalas, daržų piktžolė (*Galium*)“, *smaugikas* bot. „laukinis ir dekoratyvinis vijoklinis augalas, kuris apsvyniojęs nudžiovina medį (*Celastrus*)“. Šie terminai pateikiami nevienodai. DLKŽ yra 13 minėtos priesagos vedinių porų, kurių vienas narys turi ir moteriškosios giminės atitikmenį, kitas yra tik vyriškosios giminės. Dviem atvejais tokios poros turi homonimų ir homografulių žymenis, 11 porų nėra atitinkamai pažymėta. Apškritai šiuo atveju galima skirti net keturis pateikimo variantus:

6.5.1. Terminas laikomas nespecializuoto veikėjo pavadinimo homografu, šie žodžiai pateikiami atskirais straipsniais, pvz., 1 *plaukikas* zool. ir 2 *plaukikas*, -ė, taip pat 1 *plėšikas* zool. ir 2 *plėšikas*, -ė.

6.5.2. Veikėjo pavadinimas ir neantraštinis zoologijos terminas pateikiamas viename straipsnyje, pvz., *čiuožikas*, -ė ir *čiuožikas* zool.¹¹, taip pat *bėgikas*, -ė ir *bėgikas* zool.

6.5.3. Terminas pateikiamas atskiru straipsniu (*lipikas* bot.), o veikėjo pavadinimas – pamatinio veiksmazodžio straipsnyje (1 *lįpti*, -a, -o – *lipikas*, -ė), dar plg. *sėjikas*, -ė ir *sėjikas* zool.¹², taip pat *kandikas*, -ė ir *kandikas*, *kaupikas*, -ė ir *kaupikas*, *skriejikas*, -ė ir *skriejikas* tech., *smaugikas*, -ė ir *smaugikas* bot., *švilpikas*, -ė ir *švilpikas* 1. zool., 2. (kul.), *vilkikas*, -ė ir *vilkikas* (tech.);

6.5.4. DLKŽ yra atskiras terminui skirtas straipsnis, o veikėjo pavadinimo Žodynas apskritai nepateikia, pvz., *kirpikas* zool.

Bendrinės kalbos žodyne tokius žodžius reikėtų pateikti vienodai, galbūt pasirenkant pirmąjį variantą. Antraip žodyne atsiranda nepažymėtų homografulių, kuriuos ypač sunku pastebėti, kai jie įrašomi į pamatinių žodžių straipsnius, nes tokiais atvejais paprastai pateikiamas ne visas vedinys, o tik jo baigmuo.

Visi daugiskaitiniai zoologijos terminai, padaryti su priesaga -ikas, šeimų ir būrio pavadinimai, yra neantraštiniai. 1 *plėšikai*, *sėjikai* ir *verpikai* pateikiami atitinkamų paukščių ir drugio pavadinimų straipsniuose, o *graužikai* – veikėjo pavadinimo *graužikas*, -ė straipsnyje (nes būtent iš veikėjo, o ne kokio nors konkretaus gyvūno pavadinimo šis žinduolių būrio pavadinimas yra kilęs). Tačiau kokios nors griežtos tvarkos, atrodo, ir daugiskaitinių terminų atvejais nėra laikomasi, plg. kitos priesagos vedinius – daugiskaitinis terminas *buriuotojai* zool. „stambių puošnių drugių, kurie, retai plasnodami, sklendo, šeima (*Papilionidae*)“ pateikiamas atskiru straipsniu, o veikėjo pavadinimas *buriuotojas*, -a – pamatinio veiksmazodžio straipsnyje.

6.6. Kai keli bendrašakniai žodžiai pateikiami viename straipsnyje, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad tai suteikia šiokią tokią galimybę DLKŽ leksiką tyrinėti ir

¹¹ LKŽ II 162 šie žodžiai pateikti pagal pirmąjį variantą: 1 *čiuožikas* sm. zool. „vandeninė blakė (*Hydrometra*)“ ir 2 *čiuožikas*, -ė smob. „kas čiuožia, čiužinėja“.

¹² Šiame Žodyno straipsnyje yra ir daugiskaitinis neantraštinis zoologijos terminas *sėjikas* „stibynuočių būrio šeima, prie kurios priklauso sėjikas, pempė ir kt. (*Charadriidae*)“.

darybiškai. Tačiau galimybė yra labai menka, nes toks pateikimas anaip tol neparodo visų darybos ryšių:

a) nors DLKŽ Įvade, aiškinant žodžių pateikimo metodiką, Žodyno straipsniai vadinami lizdais, juose nėra visų tikrajam darybos lizdui priklausančių bendrašaknių žodžių;

b) ne visi neantraštiniai vediniai pateikiami savo pamatinių žodžių straipsniuose, pvz., ypatybių pavadinimai *primygtinumas* ir *priverstinumas* įrašyti priešveiksnių *primygtinaĩ* ir *priverstinaĩ* straipsniuose, *baigiamybė*, *baigiamumas* bei *sprogstamumas* – straipsniuose, kurių antraštiniai žodžiai yra įvardžiuotiniai su būdvardėję dalyviai *baigiamasis*, *-oji* bei *sprogstamasis*, *-oji*;

c) pamatinių žodžių straipsniuose dažniausiai pateikiami reguliarių, produktyvių darybos tipų vediniai, pvz., veiksmažodiniai priesagos *-imas/-ymas*, būdvardiniai priesagos *-umas* abstraktai. Tačiau tikrasis šių tipų reguliarumas ir produktyvumas DLKŽ neišryškėja, statistiniai duomenys nebūtų tikslūs, nes Žodyne nėra visų galimų šių tipų vedinių. Antai veiksmų pavadinimų su priesaga *-imas/-ymas* praktiškai galima pasidaryti iš kiekvieno veiksmažodžio, bet jų Žodyne yra apie 16,5 tūkst., o veiksmažodžių bendračių – apie 19,2 tūkst.

Antra vertus, į bendrinės kalbos žodyną, be abejonės, turėtų patekti tik dažniausiai vartojami žodžiai, taigi nereikėtų tikėtis kiekvieno veiksmažodžio straipsnyje rasti jo abstraktą su minėta priesaga. Vis dėlto DLKŽ yra *bepročiavimas*, *garsiavimas*, *pragudrėjimas*, *vadinėjimas* ir kt., taip pat ypatybių pavadinimai *prisiskaitėliškumas*, *kraštutiniškumas* (ar nepakaktų dažniau vartojamo *kraštutinumas*?), *pašaipingumas*, veikėjų pavadinimų *išvykautojas*, *pašarautojas* ir kt. Vargu bau šių gana neįprastų vedinių dažnio rodiklis dažnumų žodyne ar tekstyne būtų aukštas.

Išvados

Bendrinės kalbos žodyne minėtų priesagų išvestinius daiktavardžius reikėtų pateikti laikantis tam tikros tvarkos.

1. Galbūt reikėtų apskritai atsisakyti specialesnių reikšmių neturinčių vedinių, kurie pateikiami pamatinių veiksmažodžių straipsniuose.

2. Turinčius specialesnių reikšmių daiktavardžius reikėtų pateikti atskirais straipsniais.

3. Kai vedinys turi specialesnių reikšmių ir jam skiriamas atskiras žodyno straipsnis, atskira semema reikėtų pateikti ir transpozicinius, nespecializuotus vedinius, t. y. tuos, kurių leksinė ir darybos reikšmės sutampa (DLKŽ jie dažniausiai be definicijų ir vartosenos pavyzdžių pateikiami pamatinių žodžių straipsniuose). Tokias sememas formos požiūriu galima pateikti vienodai – nurodant pamatinį žodį ir darybos kategoriją. Jei daiktavardžiai gali remtis ne visomis pamatinių veiksmažodžių arba būdvardžių reikšmėmis, tai taip pat turėtų būti nurodyta – pažymint tas pamatinių žodžių reikšmes, kurios motyvuoja vedinį.

4. Atskirais straipsniais galėtų būti pateikti ir šiaip specialesnes reikšmes įgiję, bet ryškesnių semantinių grupių (tokių, kaip asmenų pavadinimai pagal profesijas ar pan.) nesudarantys vediniai – *krikštytojas, išganytojas; baudėjas, rėmėjas, -a, steigėjas, -a, stebėtojas, -a, vartotojas, -a; smogikas* ir kt.

5. Galbūt reikėtų nurodyti ir labiau paplitusias neteiktinas kai kurių vedinių reikšmes, pvz., *bālintojas* „baliklis“, *išjungėjas* „jungiklis“, *pakrovėjas* „krautuvas“ ir pan. Pavyzdžiui, latvių kalboje tokie daiktavardžiai, taikomi tiek žmogui, tiek aparatui ar mašinai pavadinti, yra norminiai, todėl LVV pateikiami tame pačiame straipsnyje kaip atskiros daugiareikšmio vedinio reikšmės (*kūlējs, skaitītājs*). Lietuvių bendrinės kalbos žodyne galima būtų pateikti taip pat, tik veiksmo priemonės reikšmė turėtų turėti pažymą ntk.

6. Visi tam tikrų sričių terminai žymėtini atitinkamais sutrumpinimais.

7. Jei motyvuojančios pamatinio žodžio reikšmės yra perkeltinės arba turi stilistines pažymas šnek., menk. ar pan., taip pat reikia pažymėti ir atitinkamas vedinių reikšmes.

Tad išvestinio daiktavardžio, kuris, be kitų reikšmių, tarkim, gali žymėti asmenį pagal profesiją, straipsnis žodyne galėtų atrodyti maždaug taip: *vertėjas, -a dkt.* (1) 1. *lingv.* „kas verčia tekstą“; 2. → *versti* 1 (veikėjas); 3. → *versti* 7 (veikėjas); 4. → *versti* 8 (veikėjas); 5. → *versti* 15 (veikėjas); kiekviena reikšmė, be abejo, iliustruotina vartosenos pavyzdžiais, kurie gali paaiškinti vedinį, nevartant žodyno ir neieškant atitinkamos pamatinio žodžio reikšmės. Šiuo atveju nurodytos visos reikšmės, kurias pateikia LKŽ XVIII 877. Ar visos jos būtinos bendrinės kalbos žodyne, dar reikėtų svarstyti. Tačiau akivaizdu, kad *vertėjas, -a* turi gerokai mažiau reikšmių nei jo pamatinis veiksmožodis *versti*, ir šito negalima sužinoti iš DLKŽ, nes išvestinis daiktavardis šiame žodyne nei apibrėžiamas, nei iliustruojamas, o tiesiog įrašytas daugiareikšmio (17 reikšmių) pamatinio veiksmožodžio straipsnyje.

Gauta 1999 02 03

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
DLKŽ(k) – kompiuterinis DLKŽ variantas.
Gudavičius A. 1997: Dabartinės lietuvių kalbos žodynas leksikos sistemiškumo požiūriu. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 37, 33–39.
KTŽ – Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa, 1990.
LKG – *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis, 1965.
LKŽ I–XIX – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–2, Vilnius: Mintis, 1968–1969; 3–6, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956–1962; 7–9, Vilnius: Mintis, 1966–1973; 10–15, Vilnius: Mokslo, 1976–1991; 16–17, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995–1996; 18–19, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997–1999.

- LVV – *Latviešu valodas vārdnīca*, Rīga: Avots, 1987.
- Murmulaitytė D. 1995: Priesagos -imas vedinių pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“. – *Lituanistica* 2 (22), 55–67.
- Murmulaitytė D. 1997: „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ veiksmožodinių daiktavardžių semantinė ir statistinė analizė (priesagos -imas/-ymas ir galūnės -a vediniai). Hum. mokslų daktaro laipsnio dis., Vilnius.
- Sližienė N. 1994: *Lietuvių kalbos veiksmožodžių junglumo žodynas* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Žilinskienė V. 1995: „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidimo terminai. – *Leksikografijos problemos: semantika, etimologija, tarminių faktų pateikimas, žodynų sudarymo principai*. Konferencijos pranešimų tezės. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 37–39.
- Žilinskienė V. 1997: Terminų pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidime. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 37, 46–52.
- Ожегов С. И. 1988: *Словарь русского языка*, Москва: Русский язык.

**PRESENTATION OF DERIVATIVES IN THE ENTRIES OF THEIR UNDERLYING
WORDS IN THE DICTIONARY OF MODERN LITHUANIAN
(DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS)**

Summary

The article focuses on the derivatives with the suffixes -imas/-ymas, -umas, -ybė, -tojas, -a, -ėjas, -a, -ikas, -ė, which are presented in the entries of their underlying words. In most cases they have neither definitions nor illustrations, so the user cannot get sufficient information about their semantics and usage. Besides, due to the chosen mode of their presentation, they appear in the *Dictionary* as unmarked homographs and homonyms.

Thus, in the new *Dictionary of Standard Lithuanian* (*Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*), it is more reasonable to present only part of these derivatives. Only the derivatives which have specialised meanings or are technical terms would be presented in separate entries. The others need not be presented in this Dictionary because of their regular derivation and closeness in their lexical and derivational meaning.